

MIKROEKONOMI: HUSHÅLL & FÖRETAG

Utbud & efterfrågan

I en fri marknad produceras de varor och tjänster som människor vill betala för. Om någon kan och vill betala och någon kan och vill producera för samma pris så kommer produktionen att ske, utan att staten behöver styra produktionen uppifrån. I bästa fall leder detta till effektivitet och valfrihet när företag konkurrerar om att producera bra och billiga varor och tjänster som människor vill köpa.

Marknadsmisslyckanden

Ett problem med en fri marknad är att både hushåll och företag ofta tänker kortsiktigt och egoistiskt. Ett företag kanske vill producera miljövänliga produkter, men tvingas släppa ut föroreningar för att hålla nere kostnaderna. Som konsumenter kanske vi vet att alkohol är onyttigt, men blir lockade av rea på öl i affären. Slutligen kanske vi vet att utbildning och vård är viktigt, men vi har svårt att avvara hundratusentals kronor i avgifter och försäkringar, så vi hoppas att vi ska klara oss ändå. Sammantaget betyder detta att marknaden misslyckas med att ta hand om hälsa, miljö och utbildning, så vi kan behöva komma överens om gemensamma regler och stöd via staten.

Arbetsmarknaden

Vårt arbete följer också principen om utbud och efterfrågan. Om vi erbjuder oss att arbeta för ett företag kommer de att anställa oss om de kan och vill betala lönen vi begär.

Ojämlighet

En fri marknad leder ofrånkomligen till ojämlikhet. Ägare av företag kommer i genomsnitt kunna spara mer pengar än de som arbetar på företaget, och sparpengar och investeringar växer via ränta och vinst. På arbetsmarknaden finns också en skillnad mellan de som har sällsynta och efterfrågade kunskaper och kan kräva en hög lön, och de som saknar utbildning och har svårt att hitta arbete.

Läs mer

[På vår hemsida](#) finns detaljerade kartor som förklarar de olika delarna i mer detalj.

MAKROEKONOMI: EKONOMIN SOM HELHET

Aggregerat utbud & aggregerad efterfrågan

Allt i ekonomin börjar med mötet mellan den aggregerade efterfrågan (den totala köpkraften hos hushåll, företag och staten) och det aggregerade utbudet (allt som produceras). När efterfrågan ökar, svarar företagen med att producera mer för att möta behovet. Om balansen rubbas – till exempel om vi vill köpa mer än vad företagen hinner tillverka – pressas priserna uppåt, vilket skapar inflation. Det är alltså samspelet mellan dessa två som avgör prisläget och aktivitetsnivån i hela samhället.

Högkonjunktur och lågkonjunktur

Ekonomin rör sig i vågor beroende på hur stark efterfrågan är. I en högkonjunktur är efterfrågan hög, hjulen snurrar fort och arbetslösheten sjunker. Men om ekonomin "överhettas" stiger priserna för snabbt. Motsatsen är lågkonjunktur, där efterfrågan sviktar, företag varslar personal och produktionen bromsar in. Staten och Riksbanken försöker ständigt dämpa dessa svängningar för att undvika både extrem inflation och hög arbetslöshet.

Hur mycket produceras?

Landets totala produktion (BNP) begränsas av tillgången på arbetskraft, råvaror och teknik. I en stabil ekonomi ökar produktionen i takt med efterfrågan. Om produktionen stagnerar samtidigt som vi vill konsumera mer, får vi problem med varubrist. Tillväxt handlar alltså om att effektivisera hur mycket vi kan producera, så att levnadsstandarden kan höjas utan att ekonomin kraschar.

Mängden pengar

Pengar fungerar som smörjmedel i maskineriet. Om mängden pengar ökar snabbare än produktionen av varor förlorar varje krona i värde, något som kallas inflation. Riksbanken reglerar därför mängden pengar genom räntan: en hög ränta gör det dyrt att låna, vilket minskar mängden pengar i omlopp och dämpar en överhettad högkonjunktur. Balansen mellan pengar och faktiska varor är avgörande för att behålla ett stabilt penningvärde.

Läs mer på nästa sida >>

DET EKONOMISKA KRETSLOPPET

Tillskott till det lilla kretsloppet

Om offentlig sektor, den finansiella sektorn eller utlandet tillför mer pengar till hushåll och företag kallas det tillskott och det ökar den ekonomiska aktiviteten. Det kan leda till mer tillväxt men också till inflation om pengar tillförs utan att produktionen ökar lika mycket.

Tillskotten kan vara att offentlig sektor ökar sina utgifter eller minskar sina skatter. Då tillför staten mer pengar till kretsloppet än den tar bort.

Ett annat tillskott är när bankerna lånar ut pengar – kallat investeringar i kretsloppet. Detta är nödvändigt för att ekonomiska kunna växa. Riksbanken kan även sänka styrräntan, vilket gör att alla som har lån får lägre räntekostnader och därmed mer pengar att konsumera för. Om mängden pengar ökar mer än produktionen leder det dock till inflation.

Slutligen kommer pengar in från utlandet när företag exporterar sina varor och tjänster.

Avtappningar ur det lilla kretsloppet

Om offentlig sektor, den finansiella sektorn eller utlandet gör att mängden pengar minskar kallas det en avtappning. En avtappning minskar den ekonomiska aktiviteten och leder till att tillväxten saktar in. Det kan dock vara nödvändig om inflationen är för hög.

En avtappning kan vara att offentlig sektor ökar skatten eller minskar sina utgifter. Då tappar staten av mer pengar samtidigt som den minskar tillförseln.

Om Riksbanken höjer räntan leder det till att hushåll och företag har högre kostnader för lån. Resultatet blir mindre lån och minskad penningmängd i ekonomin.

Utlandet påverkar också om svenska hushåll och företag importerar mer än vi exporterar eftersom det leder till att pengar lämnar landet.

Läs mer

[På vår hemsida](#) finns detaljerade kartor som förklarar de olika delarna i mer detalj.

OFFENTLIG SEKTOR

Välfärdsstaten

Välfärdsstaten är grunden i den svenska modellen och fungerar som ett gemensamt skyddsnät. Syftet är att garantera alla medborgare en grundläggande levnadsstandard, oavsett inkomst. Det handlar främst om tjänster som skola, sjukvård och omsorg. Genom att staten, regionerna och kommunerna ansvarar för dessa tjänster, frikopplas tillgången till vård och utbildning från individens plånbok. Detta skapar en mer jämlik spelplan i samhället och fungerar som en stabilisator för ekonomin, då människor vågar konsumera och satsa när de vet att det finns stöd om de blir sjuka eller gamla.

Bidrag & transfereringar

För att omfördela resurser mellan olika grupper använder staten transfereringar. Det innebär att pengar flyttas från de som arbetar till de som behöver extra stöd. Det kan vara generella bidrag som alla får (till exempel barnbidrag) eller behovsprövade stöd (som bostadsbidrag eller försörjningsstöd). Även pensioner och sjukförsäkringar räknas hit. Dessa flöden är avgörande för att upprätthålla

den aggregerade efterfrågan i ekonomin även under sämre tider; när folk får bidrag fortsätter de att handla varor, vilket hindrar hjulen från att stanna helt under en lågkonjunktur.

Skatter

Hela detta system finansieras genom skatter, som är den offentliga sektorns huvudsakliga inkomstkälla. Vi betalar direkt skatt på våra löner (inkomstskatt) och indirekt skatt när vi handlar varor (moms och punktskatter). Genom progressiv beskattning – att de som tjänar mer betalar en högre procentandel – jämnas inkomstskillnaderna ut. Skatterna är alltså det bränsle som gör att välfärdsstaten kan leverera sina tjänster och betala ut bidrag. Samtidigt fungerar skatten som ett politiskt verktyg för att styra beteenden, exempelvis genom höga skatter på alkohol eller koldioxidutsläpp.

Läs mer

[På vår hemsida](#) finns detaljerade kartor som förklarar de olika delarna i mer detalj.

FINANSIELL SEKTOR

Riksbanken

Riksbanken fungerar som "bankernas bank" och har det övergripande ansvaret för att pengarna i samhället behåller sitt värde. Deras främsta verktyg är styrräntan. Genom att höja eller sänka räntan påverkar de hur dyrt det är för både banker och privatpersoner att låna pengar. Om inflationen blir för hög höjer Riksbanken räntan för att kyla ner ekonomin och dämpa efterfrågan. De har också ensamrätt på att ge ut sedlar och mynt, men i dagens digitala ekonomi handlar deras arbete mest om att kontrollera penningmängden och se till att det finansiella systemet är stabilt och säkert.

Kommersiella banker

De vanliga bankerna (som Swedbank, SEB eller Nordea) lånar in pengar från hushåll och företag som sparar hos dem och lånar ut till dem som vill låna. Bankerna tjänar pengar genom att ha en högre utlåningsränta än sparränta. Genom att bevilja lån skapar bankerna också nya pengar i systemet, vilket är nödvändigt för att företag ska kunna investera och ekonomin ska kunna växa. Samtidigt är det viktigt att ha

genomtänkta regler för bankerna så att de inte skapar för mycket nya pengar och därmed bidrar till inflation.

Aktiemarknaden

Aktiemarknaden är en marknadsplats där företag kan skaffa kapital utan att behöva ta banklån. Genom att sälja ägarandelar (aktier) får företaget in pengar som de kan använda för att expandera eller utveckla nya produkter. För privatpersoner och fonder fungerar aktiemarknaden som ett sätt att få avkastning på sitt sparande; om företaget går bra ökar aktien i värde. Detta system är avgörande för tillväxten eftersom det slussar kapital till de företag där pengarna gör mest nytta. Priset på en aktie styrs av förväntningar på framtiden, vilket gör att börsen ofta fungerar som en termometer på hur hela ekonomin mår.

Läs mer

[På vår hemsida](#) finns detaljerade kartor som förklarar de olika delarna i mer detalj.

GLOBAL HANDEL

Export och import

Ingen nation är helt självförsörjande. Genom export säljer länder de varor de är bra på att tillverka till utlandet, vilket ger inkomster och skapar jobb. Genom import köper vi in det vi saknar, som råvaror eller högteknologi. Grundtanken är att alla tjänar på att specialisera sig på det de är bäst på (komparativa fördelar), vilket ökar det totala välståndet i världen.

Handelshinder

Trots fördelarna med frihandel använder länder ibland handelshinder. Det kan vara tullar (skatt på import) eller kvoter (gränser för hur mycket som får tas in). Syftet är ofta att skydda det egna landets industri från utländsk konkurrens. Problemet är att handelshinder gör varor dyrare för konsumenterna och kan leda till "handelskrig" där länder straffar varandra med ännu högre tullar.

Valutakurser

Priset på ett lands valuta påverkar hur lätt det är att handla. Om den svenska kronan är svag blir svenska varor billiga för

utlandet, vilket gynnar exporten. Samtidigt blir det dyrare för oss att importera utländska varor. En stark valuta gör det motsatta: det blir billigt att semestra och köpa utländsk teknik, men svårare för våra företag att sälja sina produkter utomlands.

Fattiga och rika länder

Det finns en ojämn maktbalans i världshandeln. Rika länder har ofta satt reglerna och exporterar dyra tjänster och maskiner, medan fattigare länder ofta exporterar billiga råvaror. Samtidigt visar historien att fattiga länder som öppnat sig för handel ofta får en snabbare ekonomisk tillväxt över tid. Genom att delta i den globala marknaden får de tillgång till ny teknik och investeringar, vilket på sikt kan lyfta miljoner människor ur fattigdom, även om vägen dit ofta präglas av tuffa arbetsvillkor och beroendeställningar.

Läs mer

[På vår hemsida](#) finns detaljerade kartor som förklarar de olika delarna i mer detalj.